

ШЕВЧУК В. В.,

аспірант

(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України)

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.32>**ПРОЦЕДУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ВЛАСТИВОСТЕЙ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА СУДОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Стаття присвячена комплексній проблематиці оцінювання висновку експерта судом у кримінальному провадженні: від відсутності уніфікованої процедури перевірки та стандартизованих критеріїв оцінки до практичних ризиків, що виникають на етапах призначення, проведення й процесуального оформлення експертизи. Розкривається співвідношення процесуальної форми (дотримання порядку, належність питань, попередження про відповідальність, повнота реквізитів) і доказового змісту (наукова обґрунтованість, логічність, повнота, узгодженість з іншими доказами), аналізуються критерії належності, допустимості та достовірності, а також їхній вплив на доказову силу висновку. Приділено увагу перевірці компетенції та компетентності експерта (межі спеціальних знань, підстави для відводу, якість застосованих методик), дотриманню змагальності та процесуальних прав сторін (право формулювати запитання, ініціювати додаткову/повторну експертизу, виклик і допит експерта в суді), а також ролі суду в сформуванні мотивованої позиції, сумісної зі стандартом доказування «поза розумним сумнівом». При цьому процедура оцінки властивостей висновку експерта передбачає перевірку: по-перше, законності призначення та проведення експертизи, включно з дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України щодо підстав, строків, належності запитань і компетентності експерта; по-друге, формальної коректності документа – наявності обов'язкових реквізитів, структури та попередження про кримінальну відповідальність; по-третє, змістовної оцінки – наукової обґрунтованості застосованих методик, внутрішньої логічності, повноти відповідей та їх узгодженості з іншими доказами. У межах цієї процедури суд має право викликати та допитати експерта для уточнення спірних моментів, перевірки його компетентності та забезпечення реалізації права сторін на змагальність. Узагальнено та проаналізовано наукові підходи щодо класифікації й оцінки експертного висновку, систематизовано вітчизняну практику Верховного Суду щодо наслідків процесуальних порушень для допустимості доказу та вимог до мотивування рішень, пропонуються індикатори належної судової аргументації при зіставленні висновку з іншими доказами. На підставі здійсненого аналізу сформульовано практичні рекомендації для суду та учасників провадження щодо мінімізації процесуальних помилок, підвищення якості експертних досліджень і прозорості судової оцінки, що у своїй сукупності сприяє посиленню гарантій справедливого судового розгляду.

Ключові слова: *судова експертиза, кримінальне провадження, судова практика, кримінальний процес, висновок експерта, оцінка доказів, судовий експерт, досудове розслідування, слідчий суддя, судовий розгляд, джерело доказів, доказування, спеціальні знання, недопустимість висновку експерта.*

Shevchuk V. V. Procedure and features of evaluation of the expert's opinion of the expert in criminal proceedings

The article is devoted to the complex issues of evaluating the expert's opinion by the court in criminal proceedings: from the absence of a unified verification procedure and standardized assessment criteria to the practical risks that arise at the stages of assignment, conduct and procedural registration of the examination. The correlation of the procedural form (observance of the order, the affiliation of issues, the prevention of responsibility, the completeness of the details) and the evidence (scientific validity, logic, completeness, consistency with other evidence) are revealed, the criteria for belonging, admissibility and reliability, as well as their impact, are analyzed. Attention is paid to the examination and competence of the expert (the limits of specialized knowledge, the grounds for drainage, the quality of the methods applied), the observance of competitiveness and procedural rights of the parties (the right to formulate questions, to initiate additional examination, to call and interrogate the expert in court), as well as the role of the court in the formation. At the same time, the procedure for evaluating the properties of the expert's opinion provides for the verification: first, the legality of the appointment and conduct of the examination, including in compliance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine on the grounds, terms, belonging of the questions and competence of the expert; secondly, the formal correctness of the document – the availability of mandatory details, structure and warning of criminal liability. Third, meaningful evaluation is the scientific validity of the methods used, internal logic, completeness of answers and their consistency with other evidence. Within this procedure, the court has the right to call and interrogate the expert to clarify the disputed moments, check its competence and ensure the exercise of the parties' rights to competitiveness. Scientific approaches to the classification and evaluation of expert opinion are generalized and analyzed, the domestic practice of the Supreme Court on the consequences of procedural violations for the admissibility of evidence and requirements for motivation of decisions is systematized, indicators of proper judicial argument are offered when comparing the conclusion with other evidence. On the basis of the analysis, practical recommendations for the court and participants in the minimization of procedural errors, improving the quality of expert research and transparency of judicial assessment, which together contribute to the strengthening of guarantees of fair trial.

Key words: *forensic examinations, criminal proceedings, judicial practice, criminal process, expert opinion, evaluation of evidence, forensic expert, pre-trial investigation, investigating judge, trial, source of evidence, evidence, special knowledge, inadmissibility of the expert's opinion.*

Вступ. Судова експертиза займає важливе місце в судочинстві як науково-обґрунтований засіб доказування, а висновок експерта є джерелом доказів [1, с. 306]. Відіграючи ключову роль у процесі доказування, судова експертиза дозволяє з'ясувати факти, які неможливо встановити лише показаннями свідків чи документами [2, с. 416]. Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України одним із процесуальних джерел доказів є висновок експерта. Саме через це він є невід'ємною складовою доказової бази, що дозволяє забезпечити повноту та об'єктивність судового розгляду. Відповідно до ч. 10 ст. 101 КПК України висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода із висновком експерта має бути вмотивована у відповідній постанові, ухвалі чи вирокі [3]. Безумовно, в основу судового рішення ляжуть й інші докази, але саме висновок експерта здатен суттєво вплинути на думку суду щодо кінцевих висновків у справі. З цієї причини адвокати та інші представники в суді повинні розуміти методику роботи з цим доказом, оцінювати його належним

чином, встановлюючи достовірність висновку експерта, тобто правильність зроблених висновків стосовно конкретної ситуації [4].

Аналіз сучасної практики розслідування кримінальних проваджень свідчить про часте використання спеціальних знань у процесі доведення обставин кримінального правопорушення, що забезпечується проведенням різних видів судових експертиз. Висновок експерта є не лише результатом виконаних досліджень, а й самостійним джерелом доказів, що може мати вирішальне значення для прийняття законного та обґрунтованого судового рішення.

Водночас, як свідчить аналіз і вивчення судової практики, кримінально-процесуальної доктрини, оцінка висновку експерта судом у кримінальному провадженні має низку особливостей та невирішених проблем. Адже суд не володіє спеціальними знаннями для перевірки наукової коректності досліджень, проте саме він визначає значення цього доказу для успішного розгляду судового провадження. Тому одним із невирішених питань залишається проблематика процедури та особливостей оцінки властивостей висновку експерта судом у кримінальному провадженні. Усе викладене свідчить про те, що обрана тематика є затребувана наукою кримінального процесуального права і правозастосовною практикою, а отже є сьогодні актуальною і потребує проведення спеціальних комплексних досліджень у цій царині знань.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження процедури і особливостей оцінки властивостей висновку експерта судом у кримінальному провадженні. Постає необхідність на зосередженні уваги на визначенні критеріїв його належності та достовірності, а також на аналізі процедурних аспектів, що впливають на допустимість висновку експерта як джерела доказів. Процедура і особливості оцінки властивостей висновку експерта судом у кримінальному провадженні постає центральним питанням дослідження у цій царині знань. Досліджуючи процедуру і особливості оцінки властивостей висновку експерта судом у кримінальному провадженні, важливо акцентувати увагу на визначенні критеріїв його належності та достовірності, а також на вивченні і аналізі процедурних моментів цього процесу, які пов'язані із визнанням допустимості висновку експерта як джерела доказів.

Результати дослідження. Оцінка властивостей висновку експерта судом у кримінальному провадженні залишається актуальною через постійне ускладнення кримінального процесу та зростання кількості кримінальних проваджень, у яких необхідне залучення спеціальних знань. Висновки експертів часто мають вирішальне значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, визначення вини або невинуватості обвинуваченого, а також обґрунтованості прийнятих процесуальних рішень [5, с. 18]. Тому дослідження особливостей оцінки властивостей висновку експерта у кримінальному провадженні є необхідним для підвищення якості судових рішень, забезпечення ефективності доказового процесу та гарантування прав обвинуваченого.

Згідно з інформацією, опублікованою Управлінням експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України, протягом II кварталу 2025 року науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України провели 14 267 судових експертиз та експертних досліджень, із яких 11 740 – у кримінальних провадженнях і справах про адміністративні правопорушення [6]. Тому очевидно, що потреба у судових експертизах у кримінальному процесі виникає набагато частіше, ніж у цивільному, господарському чи адміністративному судочинстві. Це пояснюється специфікою кримінального процесу, адже розслідування злочину потребує максимальної повноти та об'єктивності зібраних доказів.

Досліджуючи процедуру і особливості оцінки властивостей висновку експерта судом у кримінальному провадженні, важливо акцентувати увагу на визначенні критеріїв його належності та достовірності, а також на вивченні і аналізі процедурних моментів цього процесу, які пов'язані із визнанням допустимості висновку експерта як джерела доказів. Так, приміром, при розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень ключове значення набуває судово-медична експертиза, яка дозволяє визначити ступінь тяжкості травм, а в кримінальних провадженнях, пов'язаних із підбрюхою документів чи підписів, вирішальною є почеркознавча експертиза. Без глибокої та правильної оцінки подібних висновків експертиз

неможливо встановити істину у кримінальному провадженні. Крім того, практика свідчить про те, що саме недотримання процедур призначення чи проведення експертизи найчастіше стає підставою для визнання доказу недопустимим. Таким чином, дослідження цього питання має як теоретичне, так і прикладне значення для удосконалення кримінального процесу та забезпечення гарантій справедливого судового розгляду.

Саме використання спеціальних знань дозволяють встановити такі обставини, які неможливо підтвердити лише показаннями свідків чи письмовими документами. У кримінальному судочинстві широко застосовуються судово-медичні, криміналістичні, психіатричні, психологічні та інші види експертиз, що забезпечують науково обґрунтоване підтвердження фактів. У той час як у цивільних та господарських процесах експертизи здебільшого мають допоміжний характер і застосовуються у вузькому колі питань, у кримінальних провадженнях вони виступають ключовим елементом доказування, без якого часто неможливо ухвалити справедливе рішення.

Досліджуючи висновок експерта, суди повинні виходити з того, що експертний висновок не має наперед установленої сили та переваги над іншими процесуальними джерелами доказів, підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням суду, має ґрунтуватися на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин кримінального провадження [7, с. 168].

Висновок експерта має бути критично оцінений слідчим за своїм внутрішнім переконанням. Тому висновки експерта повинні базуватися на дослідженні об'єктів та достовірній інформації про них, критичній оцінці ним інших фактичних даних, зібраних у кримінальному провадженні. Під час дослідження матеріалів експерт повинен володіти і вдало використовувати передові науково-обґрунтовані методики і науково-технічні засоби. Висновок експерта повинен оцінюватися слідчим з позицій наукової методології пізнання і відповідності їх достовірним знанням про об'єкти дослідження [8, с. 353–354]. Висновок має ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження (ч. 3 ст. 101 КПК України).

У наукових джерелах розрізняють кілька аспектів оцінки висновку експерта: 1) оцінка безпосереднього висновку експерта як процесуального акта з метою з'ясувати правильність проведення дослідження; 2) оцінка встановлених висновком експерта фактів шляхом зіставлення з іншими зібраними доказами для визначення ступеня повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевірки процесуальних вимог призначення і проведення експертизи, достовірності отриманих експертом результатів [8, с. 355–356].

Для перевірки та оцінки висновку експерта суб'єкт оцінювання доказів (відповідно до ст. 94 КПК України) повинен детально дослідити та оцінити його зміст (обґрунтовані та достовірні підсумкові умовиводи) і форму (відповідність вимогам процесуального закону), адже зміст і форма висновку експерта характеризують його доказову складову в кримінальному провадженні, і недотримання хоча б одного з них виключає можливість визнати висновок експерта доказом у суді.

Варто підкреслити, що по-справжньому перевірити й оцінити висновок судового експерта можна лише під час судового розгляду. На етапі досудового розслідування зробити це практично неможливо через обмеженість процесуальних можливостей. Ю. Мирошніченко у своїй роботі наголошує, що дослідження експертного висновку судом полягає в його оголошенні, сприйнятті та аналізі його тексту з метою усвідомлення суті, змісту цього процесуального документа [9, с. 446].

Таким чином, робота з висновком судового експерта – це непростий і багатограний процес. Він полягає не лише в тому, щоб перевірити, чи правильно була призначена та проведена експертиза з дотриманням вимог закону, а й у тому, щоб з'ясувати, наскільки сам висновок є достовірним, науково обґрунтованим та достатньо повним. Ураховуючи, що жоден доказ не має наперед установленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК України), висновок експерта

оцінюють за тими самими критеріями, як і інші докази у кримінальному провадженні, а саме за внутрішнім переконанням суду, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, із точки зору належності, допустимості, достовірності [10, с. 16–20].

Хочу зауважити, що на стадії судових дебатів обвинувач і захисник мають право оцінити докази, зібрані у кримінальному провадженні, зокрема висновок експерта, а суд може як погодитись із ними, так і відхилити їх (ст. 364 КПК). Згідно зі ст. 94 КПК у кримінальному провадженні необхідно оцінити кожний доказ окремо, зокрема висновок експерта, за критеріями належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Під властивостями висновку експерта розглядатимемо юридично значущі критерії – належність, допустимість, достовірність, а також логічну послідовність і повноту відповідей як елементи його доказової спроможності.

Розгляд способів перевірки висновку експерта варто розпочинати зі з'ясування, чи узгоджується його зміст із вимогами кримінального процесуального закону. У процесі перевірки висновку експерта слід встановити, чи містить він усі обов'язкові реквізити: вступну та дослідницьку частини, підсумкові висновки, а також підпис експерта із зазначенням того, що його було попереджено про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку.

Практика Верховного Суду виробила низку критеріїв, за якими суд має оцінювати висновок експерта. Зокрема, слід з'ясувати: 1) чи було додержано вимог законодавства при призначенні та проведенні експертизи; 2) чи не було обставин, які виключали участь експерта у кримінальному провадженні; 3) компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; 4) достатність поданих експертові об'єктів дослідження; 5) повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним; 6) узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експерта; 7) обґрунтованість висновку експерта та його узгодженість з іншими матеріалами кримінального провадження [11–7].

Необхідно зазначити, що правила оцінювання висновку експерта умовно можна поділити на дві основні групи. *Перша* – це правила, які стосуються дотримання процесуальної форми призначення та проведення експертизи, а саме правильність ухвали про її призначення, належність і допустимість поставлених експерту запитань, дотримання встановленої процедури проведення досліджень, а також компетентність експерта, який здійснював дослідження. *Друга* – це правила, які стосуються змісту самого висновку, його обґрунтованість, логічна послідовність, повнота відповідей на поставлені запитання, відповідність загально визнаним науковим підходам і методикам.

На мою думку, основним критерієм оцінки будь-якого доказу у кримінальному провадженні є його належність, що повною мірою стосується і висновку експерта. Належність доказу, зокрема, визначається його змістовним зв'язком із встановлюваними обставинами правопорушення та здатністю реально впливати на встановлення істини у кримінальному провадженні [12–4, с. 93]. Відповідно до ст. 85 КПК України належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування або відсутності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

З точки зору загального розуміння критеріїв оцінки доказів, належність – це одна з правових вимог, що висувається до висновку експерта, який повинен мати безпосереднє відношення до кримінального провадження, а тому містити відомості про ті чи інші обставини, які підлягають доказуванню (встановленню).

На мій погляд, висновок експерта – це не абстрактне судження, а результат проведеного дослідження, яке спирається на спеціальні знання та матеріали, передані експерту для дослідження. Саме від повноти, належності й якості цих матеріалів значною мірою залежить

зміст і переконливість результатів. Тому при оцінюванні належності експертного висновку суд має встановити, чи всі дані були подані в повному обсязі, чи відповідають вони предмету експертизи та чи можуть реально слугувати для встановлення обставин кримінального правопорушення. Інакше кажучи, належність висновку експерта визначається не лише його формальним зв'язком зі справою, але й тим, наскільки він дійсно здатний допомогти суду у з'ясуванні істини.

Відповідно до вищевказаного, обґрунтованість висновку експерта безпосередньо залежить від достовірності та належності відомостей, що містяться в об'єктах та матеріалах, наданих йому для дослідження. Приймаючи рішення про проведення експертизи, слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд, серед усього переліку обставин, що підлягають доказуванню, повинні визначити належність та значення тієї обставини у кримінальному провадженні для встановлення якої призначається експертиза. В слідчій практиці при розслідуванні кримінальних проваджень проведення експертизи може здійснюватися як в обов'язкових випадках (ч. 2 ст. 242 КПК), так і на розсуд сторін [13].

Ще одним ключовим критерієм оцінки доказів є їхня допустимість. Так, у ст. 86, 87 КПК України доказ визнано допустимим, якщо його здобуто в порядку, визначеному цим Кодексом. Недопустимий доказ не можна використати під час ухвалення процесуальних рішень, на нього не може посилається суд під час ухвалення свого рішення [14, с. 59].

Під час оцінювання допустимості висновку експерта необхідно враховувати такі обставини. Передусім під час оцінювання слід з'ясувати, чи призначено та проведено судову експертизу відповідно до процесуального порядку. Такий критерій оцінювання підтверджено нормою ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечено в обумовленому законом порядку призначення судового експерта [15]. Зважаючи на згаданий критерій оцінювання, якщо під час призначення та проведення експертизи порушено процесуальний порядок, то такий висновок визнають недопустимим. Наступним етапом оцінювання має бути з'ясування питання, чи дотримано права учасників кримінального провадження під час призначення та проведення судової експертизи.

Слідчий, прокурор і суд мають не просто приймати висновок експерта як доказ, а перевіряти його допустимість. Це означає, що важливо з'ясувати, чи дотримано передбаченого законом порядку призначення та проведення експертизи. Експертиза має сенс і правове значення лише тоді, коли вона проведена відповідно до норм кримінального процесуального законодавства.

Ст. 242 КПК України прямо визначає, що експертиза проводиться у тих випадках, коли для з'ясування певних обставин потрібні спеціальні знання, недоступні без фахового аналізу. Призначення експертизи можливе як за зверненням сторони кримінального провадження, так і на підставі ухвали слідчого судді чи суду. Якщо ж порядок її призначення чи проведення було порушено, це може поставити під сумнів не лише зміст отриманого висновку, але й його цінність як доказу у кримінальному процесі [16].

Наступним важливим аспектом, що стосується допустимості висновку експерта, є оцінка його компетентності та перевірка обставин, за яких експерт може підлягати відводу. Як вважають автори Енциклопедії судових експертиз, компетентність експерта може характеризувати його компетенцію у суб'єктивному розумінні, комплекс знань в галузі теорії, методики і практики експертизи визначеного роду та виду і досвіду [17, с. 177].

Перевірка компетентності експерта включає не лише оцінку його особистих чи професійних даних, а й глибший аналіз проведеної ним роботи у межах наявних знань та досвіду. Важливо встановити, наскільки обґрунтованим і коректним є сам висновок, чи відповідає він вимогам закону та науковим підходам. При цьому суд чи слідчий мають звернути увагу на наявність усіх необхідних реквізитів документа, правильність його структури та відповідність правилам оформлення, визначеним ст. 102 КПК України. Недотримання цих вимог може свідчити про формальні порушення, що впливають на доказову цінність висновку.

Окрему увагу приділяють правильності оформлення висновку експерта. Вимоги до його змісту встановлені у ст. 102 КПК України, яка передбачає, що у документі мають бути відображені такі відомості: 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про приєднання кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза; 2) місце і час проведення експертизи; 3) хто був присутній при проведенні експертизи; 4) перелік питань, що були поставлені експертові; 5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом; 6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка; 7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

Висновок експерта повинен містити застереження про те, що його було попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Так, Світловодський міськрайонний суд Кіровоградської області визнав недопустимим доказом висновок експерта про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень потерпілої з огляду на те, що цей висновок «не містить даних про те, що експерти, які виконували експертні дослідження, попереджені про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків» [18].

У ч. 4 ст. 69 КПК України зазначається, що експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою [3]. Недотримання засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження: презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Тому засада безпосередності виступає необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду, недотримання її судом, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 23 та ст. 86 КПК України, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження судом, не можуть бути визнані допустимими і враховані при постановленні судового рішення судом, крім випадків, передбачених КПК, а отже судові рішення відповідно до ст. 370 КПК України не може бути визнано законним та обґрунтованим і згідно з ч. 1 ст. 412 КПК України підлягає скасуванню.

Отже, після перевірки допустимості висновку експерта постає не менш важливе завдання – оцінити його достовірність, тобто переконливість та наукову обґрунтованість отриманих результатів.

Перевірка достовірності висновку експерта, на відміну від інших процесуальних джерел доказів, має свою специфіку та низку особливостей. Саме ця специфіка нерідко створює серйозні труднощі для практиків – слідчих, прокурорів і суддів, які змушені оцінювати не лише формальну відповідність документа вимогам закону, а й наукову обґрунтованість, повноту й логічність зроблених висновків. Разом з тим, у науковому середовищі питання достовірності висновку експерта уже тривалий час викликає дискусії, адже воно стосується як методологічних проблем доказування, так і практики застосування спеціальних знань у кримінальному процесі.

Власне, складність полягає у тому, що на відміну від інших доказів (наприклад, документів чи показань), висновок експерта базується на спеціальних знаннях, якими суд та інші учасники провадження не володіють, що значно ускладнює перевірку його достовірності. Більшість дослідників вважають, що достовірність доказів завжди визначається лише на завершальному етапі їх дослідження, оскільки перевірка окремого доказу сама по собі недостатня для оцінки його як достовірного або недостовірного. Оцінка достовірності доказів є не разовим актом, а тривалим в часі процесом, що завершується лише після формування остаточних висновків по справі на основі всієї сукупності зібраних доказів [19, с. 106–111]. Тому оцінка достовірності відомостей, отриманих з висновку експерта, як правило, носить

попередній характер. Остаточне рішення про достовірність висновку експерта приймається лише в результаті аналізу, перевірки та зіставлення з інформацією, отриманою з інших процесуальних джерел.

Одним із ключових моментів оцінки висновку експерта з точки зору допустимості та достовірності, є підготовка такого висновку, в якому відповіді на поставлені запитання не повинні виходити за межі компетенції експерта. У ч. 4 ст. 101 КПК України визначено, що запитання, які ставляться експерту та його висновок щодо них не можуть виходити за межі його спеціальних знань, тобто його компетенції [3].

До компетенції судового експерта можна віднести: 1) коло повноважень, його права та обов'язки, які передбачені КПК та Законом України «Про судову експертизу»; 2) комплекс знань експерта у галузі судової експертизи певного роду, виду.

Визначальне значення для оцінки повноти, об'єктивності та достовірності висновку має не лише компетенція експерта, але й рівень його компетентності. У ч. 6 ст. 69 КПК України вказано, що експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

Давидова Д. В. та Волобуєва О. О. доцільно підкреслюють, що «зазначена норма зобов'язує експерта відмовитися від проведення експертизи не тільки внаслідок відсутності компетенції (наприклад, якщо сторона неправильно визначила вид експертизи), а й унаслідок некомпетентності – відсутності належних знань для відповіді на питання, які перед ним поставлені» [19, с. 151–154].

У кримінально-процесуальній доктрині розрізняють об'єктивну компетенцію, тобто обсяг знань, якими має володіти експерт, та суб'єктивну компетенцію – ступінь оволодіння спеціальними знаннями конкретного експерта. Суб'єктивну компетенцію часто називають компетентністю експерта. Вона визначається його освітнім рівнем, спеціальною експертною підготовкою, стажом експертної роботи, досвідом у вирішенні аналогічних задач, індивідуальними здібностями [8].

Як компетенція, так і компетентність відіграють важливе значення для оцінки повноти, об'єктивності та достовірності висновку. У ч. 6 ст. 69 КПК України вказано, що експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. Зазначена норма зобов'язує експерта відмовитися від проведення експертизи не тільки внаслідок відсутності компетенції (наприклад, якщо сторона неправильно визначила вид експертизи), а й унаслідок некомпетентності – відсутності належних знань для відповіді на питання, які перед ним поставлені.

Як зазначалось вище, у якості оцінки встановлення відповідності достовірності реальним обставинам правопорушення приймається внутрішнє переконання – впевненість слідчого, судді, захисника щодо предмета конкретного кримінально-правового спору. Достовірність визначається за внутрішнім переконанням суб'єкта, який оцінює докази. Тому різні суб'єкти, оцінюючи одні і ті ж докази, можуть прийти до різних висновків щодо його відповідності дійсності.

Оскільки оцінка достовірності не є однаковою для різних суб'єктів пізнання, це стало підставою її розгляду як суб'єктивної характеристики знання [20, с. 107]. Проте з цим можна погодитися лише частково, адже достовірність формується на фактах, зібраних та встановлених в процесі доказування. Це наочно зрозуміло на прикладі висновку експерта. Експертному дослідженню піддаються матеріальні об'єкти або інформація, виявлена та зафіксована у кримінальному провадженні.

З метою перевірки достовірності висновку експерта в кримінальному провадженні КПК України передбачає допит експерта в суді. Так, ст. 356 КПК України визначено порядок виклику, допиту, а також коло питань, які можуть бути поставлені експерту, в тому числі, які стосуються визначення його компетентності та компетенції. Зокрема, щодо наявності спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового

ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

У процесі оцінювання висновку експерта особливу увагу слід приділяти не лише його змісту, а й процедурним аспектам його отримання.

На думку А. Ф. Волобуєва, судова експертиза є одним із ключових процесуальних засобів розслідування, оскільки полягає у дослідженні спеціалістом слідів кримінального правопорушення з метою визначення їх властивостей та ознак, що мають значення для прийняття процесуальних рішень. Вона перебуває в одному ряду з іншими слідчими (розшуковими) діями, адже її результатом є фактичні дані, які можуть визнаватися доказами лише за умови дотримання встановлених процесуальних вимог. Особливість експертного висновку полягає у тому, що він є самостійним умовиводом обізнаної особи, сформованим на основі власного вибору методики дослідження, що унеможливорює контроль з боку сторін кримінального провадження. Автор підкреслює, що оцінка висновку експерта здійснюється різними суб'єктами залежно від стадії процесу: під час досудового розслідування – слідчим і прокурором, а остаточно – судом. При цьому на стадії досудового розслідування процесуальні рішення мають проміжний характер, а висновок експерта може бути використаний для обґрунтування повідомлення про підозру, однак його сумнівні положення мають перевірятися іншими доказами. Водночас чинний КПК України 2012 р. суттєво обмежив можливість перевірки експертного висновку на цій стадії. Було заборонено допит експерта та призначення повторної експертизи, які раніше застосовувалися. Це свідчить про зміщення акценту в оцінці висновку експерта на стадію судового розгляду, де передбачено право сторін ініціювати виклик експерта для роз'яснення або доповнення його висновку. Таке рішення законодавця, на думку автора, має на меті посилити гарантії змагальності та недопущення тиску на експерта під час досудового розслідування, а також забезпечити формування обґрунтованої позиції сторін і суду вже безпосередньо під час розгляду справи по суті [21, с. 39–43].

Під час перевірки висновку експерта слідчий повинен упевнитися, що на всі поставлені запитання було надано відповіді, а сама експертиза проведена належним чином і в межах закону. Попри те, що висновок ґрунтується на спеціальних знаннях і результатах наукових досліджень, він обов'язково підлягає критичній оцінці як на стадії досудового розслідування, так і в суді. Той факт, що це особливий вид доказу, не означає, що йому слід надавати перевагу чи вважати його більш достовірним, ніж інші докази.

Така правова позиція щодо обов'язковості безпосереднього дослідження доказів судом є сталою та міститься зокрема у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.05.2019 р. у справі № 398/381/16-к (провадження № 51-6258 км 18). Цією постановою Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду з причин, зокрема, недотримання вимог засади безпосередності дослідження доказів. Окремо у своїй постанові Верховний Суд також наголосив на ненаданні судом оцінки висновку експерта [13].

Досліджуючи явище ненадання оцінки висновку експерта у рішенні суду, слід зазначити, що висновок експерта є одним із найскладніших для сприйняття через застосування спеціальних знань.

У слідчих органах і судах досить поширеною є беззастережна довіра до висновку експерта, завищена оцінка його доказового значення. Вважається, що якщо він базується на точних наукових розрахунках, то й не може бути будь-яких сумнівів в його правдивості. Згідно з опитуванням, переважна частина слідчих (82 %) та значна кількість суддів (74 %) вважають висновок експерта більш вагомим джерелом доказів порівняно з іншими джерелами. Ця обставина обумовлена суб'єктивними й об'єктивними причинами. До перших належить надмірна довіра слідчого, судді до судового експерта як неупередженої обізнаної особи (тим більш, якщо вона – співробітник спеціалізованої державної судово-експертної установи або служби), до других – реальна неможливість повної оцінки висновку (особливо

в частині наукової обґрунтованості експертного дослідження) учасником процесу, який не має спеціальних знань у необхідному обсязі [8, с. 357–358].

Судова практика підтверджує, що лише сукупність цих гарантій дозволяє визнати висновок експерта належним і допустимим доказом. Так, у постанові Верховного Суду від 05 червня 2024 року у справі № 490/10276/18 (провадження № 51-522км24, ЄДРСР № 119653331) [22] підкреслено, що порушення порядку призначення та проведення експертизи, а також відсутність належної мотивації при оцінці експертного висновку можуть стати підставою для його неврахування судом як доказу. Ця позиція чітко демонструє значення процесуальних гарантій для збереження доказової сили експертизи.

Під час оцінювання висновку експерта особливу увагу необхідно приділяти також дотриманню прав обвинуваченого, гарантованих ст. 42 КПК України. Окреме значення має дотримання процесуальних гарантій змагальності – право сторін ставити запитання експерту, клопотати про проведення додаткової чи повторної експертизи, а також ініціювати його допит у суді. Завершальним етапом є узагальнююча оцінка судом, яка відповідно до ст. 94 КПК України здійснюється за внутрішнім переконанням із урахуванням належності, допустимості, достовірності та достатності висновку експерта у сукупності з іншими доказами. Важливим елементом гарантій є і можливість залучення стороною захисту власних спеціалістів для формулювання запитань чи оцінки результатів дослідження. Порушення цих прав може призвести до визнання експертного висновку недопустимим доказом [23, с. 88–93].

Висновки. У підсумку, оцінювання висновку експерта – це не лише перевірка його наукової переконливості, але й аналіз того, наскільки при його отриманні були дотримані процесуальні гарантії справедливої судового розгляду. У цьому випадку, висновок експерта слід розглядати так само, як будь-який інший доказ, оцінюючи, чи він належний і допустимий у справі.

До того ж, висновок експерта є важливим, самостійним процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні, яке не має автоматичної переваги перед іншими видами доказів. Він підлягає обов'язковій перевірці та оцінці на тих самих загальних підставах, що й інші докази, з огляду на їх належність, допустимість та достовірність. Особливість експертного висновку полягає в тому, що його зміст ґрунтується на спеціальних знаннях, якими зазвичай не володіють працівники органів досудового розслідування чи судді. Тому цей висновок має додаткову цінність у тому випадку, коли для встановлення істини необхідне застосування знань, що виходять за межі загальних правових норм.

Однак, незважаючи на наукову обґрунтованість та професіоналізм, на якому базуються висновки експертів, вони не можуть бути самостійною підставою для прийняття рішення без врахування інших доказів у провадженні. Відповідно, висновок експерта може бути використаний у процесі обвинувачення чи виправдання лише в сукупності з іншими доказами, які підтверджують або спростовують факти, що мають значення для кримінального провадження. Цей інтегративний підхід до оцінки доказів сприяє забезпеченню справедливої та обґрунтованої судової рішення.

Підсумовуючи розглянуту тему, слід зазначити, що перед судом стоїть завдання зібрати максимально повну, достовірну та об'єктивну інформацію про злочин. Це завдання здійснюється шляхом дослідження наявних у справі доказів, які мають бути належним чином оцінені й узагальнені з формуванням обґрунтованих висновків. Відповідно до викладеного, під час оцінювання висновку експерта суд зобов'язаний перевірити, чи дотримано встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку призначення та проведення експертизи.

Висновок експерта має доказове значення лише за умови дотримання таких вимог: експертизу проводить незалежний та неупереджений експерт, щодо якого відсутні передбачені законом обставини для відводу і який володіє необхідними спеціальними знаннями у відповідній сфері; експерт обов'язково попереджається про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку; учасникам кримінального провадження

гарантується право бути присутніми під час проведення експертизи у випадках, прямо передбачених законом; кожна зі сторін має процесуальну можливість звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для його допиту під час судового розгляду з метою уточнення чи роз'яснення наданого висновку. Кожен із цих факторів є важливим, але лише їхня сукупність дозволяє гарантувати правильність і значущість результатів дослідження.

Крім того, оцінка висновку експерта повинна ґрунтуватися на критеріях достовірності, допустимості та логічної обґрунтованості. Суд має самостійно аналізувати методи та підходи, використані експертом, перевіряти відповідність висновку фактичним обставинам справи та взаємозв'язок із іншими доказами. Лише комплексне дослідження всіх обставин дозволяє суду сформулювати обґрунтоване рішення, уникнути однобічної чи упередженої оцінки та забезпечити справедливість кримінального провадження.

Оцінка висновку експерта не повинна розглядатися як кінцева мета. Її основне завдання полягає у визначенні можливості використання такого висновку як надійного джерела доказів у кримінальному провадженні. Для цього необхідно переконатися, що наведені у висновку факти відповідають об'єктивній дійсності. Така впевненість може бути досягнута лише завдяки ретельному та всебічному аналізу висновку з урахуванням процесуальних вимог і фактичних обставин кримінального провадження.

Таким чином, оцінка висновку експерта є невід'ємною складовою судового процесу, що вимагає від суду ретельності, критичного мислення та дотримання принципів законності та об'єктивності. Виконання цих вимог не лише підвищує доказову цінність експертного висновку, а й сприяє формуванню справедливого рішення, яке відповідає інтересам сторін та захищає права громадян.

Список використаних джерел:

1. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
2. Черноус Ю., Лелюк Т. Актуальні питання організації проведення судових експертиз у кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річ. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків, 2023. С. 416–418. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Kwin74kcc8IVhymxGLXWOEAccvxnprzA6/view>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Oksana V. Kaplina, Mykola Ye. Shumylo, Valery P. Gmyrko, Viacheslav V. Vapniarchuk, Vasily P. Shybiko. Judicial Nature of Evidence in Criminal Proceeding. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. Volume X, Winter, 7(45): P. 1976–1983. DOI: 10.14505/jarle.v10.7(45).04.
5. Кучинська О. П., Пилипчук О. П. Дослідження висновку експерта у кримінальному провадженні в суді першої інстанції. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 65. 2020. С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.02>
6. Експертне забезпечення правосуддя. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/2-kvartal-2025-roku>.
7. Дячук В. І. Оцінка слідчим висновку експерта-автотехніка як джерело доказів. *Право і Безпека*. 2011. № 1. С. 168–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_1_38.
8. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. 560 с.
9. Мирошниченко Ю. М. Дослідження, перевірка та оцінка судом висновку експерта. *Форум права*. 2009. № 3. С. 445–450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_67.
10. Циганюк Ю. В., Шульгін С. О. Незгода з висновком експерта як результат оцінки доказів за внутрішнім переконанням. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 2(40). С. 16–29. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-40-2-16.

11. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.1997 № 8 (із змінами, внесеними постановою № 15 від 25.05.1998). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>

12. Єдиний державний реєстр судових рішень вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 20 жовтня 2017 р., справа № 401/12/15-к . URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69714112> .

13. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.05.2019 р. у справі № 398/381/16-к (провадження № 51-6258 км 18) / Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81722349> .

14. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України. Київ, Юрінком Інтер, 2006. 631 с.

15. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змінами та допов.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

16. Капліна О.В. Кримінальний процес України: підручник / О. В. Капліна, Ю. М. Грошевой, О. В. Шило. Х. Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого, 2013. 820 с.

17. Авдєєва Г. К. Місце судової експертизи у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 41. 2021. С. 88–93.

18. Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської обл. від 20 жовт. 2017 р., справа № 401/12/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69714112>.

19. Сергєєва Д. Б. Проблеми визначення достовірності доказу як його властивості за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юрист України*. 2013. № 4. С. 106–111.

20. Давидова Д. В., Волобуєва О. О. Висновок експерта як процесуальне джерело доказів: окремі аспекти теорії та практики. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. Вип. 2. С. 151–154.

21. Волобуєв А.Ф. Процедура оцінки висновку експерта у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Том 3. № 3, 2025. С. 39–43. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/334611>.

22. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 05 червня 2024 року у справі № 490/10276/18 (провадження № 51-522км24) / *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119653331>.

23. Грошев Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування в кримінальному процесі: посібник. Київ: КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2006. 272 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

